

УДК 339.137.2:631.15

Н. І. Патика,

к. е. н., доцент, докторант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ

N. Patyka,

PhD (Econ.), Docent, DSc candidate at National Research Centre "Institute of Agricultural Economics"

ASSESSMENT OF THE UKRAINE'S AGRICULTURE COMPETITIVENESS TAKING INTO ACCOUNT FOREIGN ECONOMIC FACTORS

У статті оцінено конкурентоспроможність сільського господарства України за авторською методикою, яка передбачає розрахунок інтегрованого індексу конкурентоспроможності на основі узагальнення шести часткових індексів: рівня економічного розвитку галузі, ефективності управління виробничим процесом, прибутковості, фінансової стійкості та платоспроможності, ділової активності в галузі, ефективності управління збутом та просування товару на ринку, участі в зовнішньоекономічній діяльності.

Отримані результати засвідчили, що позитивну динаміку інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства насамперед визначали показники прибутковості, фінансової стійкості та платоспроможності. Стримуючим чинником виявилися низькі значення показників участі вітчизняного сільського господарства у зовнішньоекономічній діяльності, а саме зростання обсягів імпорту та незначні обсяги іноземних інвестицій.

З метою порівняльної оцінки конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку та апробації методики було обчислено, для прикладу, індекс конкурентоспроможності сільського господарства Росії. Обґрунтовано, що поширення практики таких міжнародних порівнянь у перспективі дозволить визначити, які саме особливості функціонування вітчизняного сільського господарства забезпечують йому конкурентні переваги на міжнародних ринках та в якій мірі ці переваги доцільно посилювати.

In the article the competitiveness of Ukraine's agriculture according to the author's methodology was assessed. These methodological approaches involve the calculation of the integrated index based on the generalization of six partial indices: the level of economic development of agriculture, the efficiency of production management, profitability, financial stability and solvency, business activity in the industry, the sales management efficiency and promotion goods on the market, the industry's participation in foreign economic activity.

The obtained results indicate that the positive dynamics of the integrated competitiveness index were primarily determined by the indices of profitability, financial stability and solvency of agriculture. A restraining factor was the low rates of domestic agriculture' participation in foreign economic activity, namely, the growth of imports and insignificant volumes of foreign investment.

For the purpose of comparative assessment of Ukraine's agricultural competitiveness in the world market and testing methodology, the competitiveness index of the Russian agriculture was calculated. It is substantiated that the spread of the practice of such international comparisons in the long term will allow to determine which features of the domestic agriculture' functioning provide the competitive advantages in international markets and to what extent these advantages should be strengthened.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оцінювання, критерії конкурентоспроможності, інтегрований індекс конкурентоспроможності, сільське господарство, напрямки державної політики.

Key words: competitiveness, evaluation, competitiveness indicators, integrated competitiveness index, agriculture, state policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сільське господарство України все активніше включається в процеси міжнародної еко-

номічної інтеграції. Вибір Україною європейського курсу розвитку і укладання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами, реалізація Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020" потребують нагальних змін у аграрній політиці,

насамперед, у контексті забезпечення підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, створення умов для інвестування, реалізації принципів вільної та неспотвореної конкуренції у торговельних відносинах, забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Це в свою чергу вимагає проведення цілого комплексу заходів щодо оцінки рівня конкурентоспроможності сільського господарства, моніторингу його динаміки, розробки й реалізації ефективних заходів щодо його підвищення. Сільське господарство називають локомотивом національної економіки та генератором валютної виручки. Так, частка валової доданої вартості сільського господарства в економіці країни становить 13,7%. За останні 5 років вона зросла більш як на 5 в.п. У галузі задіяно 17,6% усього зайнятого населення. Частка сільського господарства в загальній структурі експорту товарів з України у 2016 р. становила 24,4%. Багато підприємств цієї галузі вже є достатньо конкурентоспроможними суб'єктами внутрішнього й зовнішнього ринку. Проте, враховуючи внутрішні соціально-економічні проблеми, коливання кон'юнктури світового ринку, їх позиції не стабільні і потребують постійної уваги і зусиль по утриманню.

Успішне вирішення даної стратегічної проблеми позитивно вплине на загальний стан вітчизняного сільського господарства та його подальший успіх на світовому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання оцінки та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарської продукції досліджували такі вчені, як: В.Г. Андрійчук, О.І. Котикова, Д.Г. Легеза, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук та ін. Разом з тим, питання оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства як виду економічної діяльності з урахуванням його участі у зовнішньоекономічній діяльності залишаються недостатньо вивченими. Окремі їх складові були досліджені нами раніше [1—2]. Зокрема було запропоновано методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства, в основі яких лежить оцінка групових показників (оціночних критеріїв) конкурентоспроможності, які після зважування показують комплексний рівень конкурентоспроможності сільського господарства у той чи інший рік.

¹ Тут і надалі середнє арифметичне значення за 2012—2016 роки.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті: оцінити узагальнений рівень конкурентоспроможності сільського господарства України в умовах міжнародної економічної інтеграції та визначити його конкурентні переваги і слабкі сторони.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінювання рівня конкурентоспроможності сільського господарства було проведено згідно з методикою, представленою в статті "Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства України" [1], на підставі офіційних статистичних даних за 2012—2016 рр. [3—15, 22]. Метою такого дослідження була демонстрація спроможності методики розрахунку інтегрованого індексу конкурентоспроможності бути ефективним інструментом моніторингу динаміки рівня конкурентоспроможності сільського господарства, визначення його слабких та сильних сторін, та виходячи з цього — інструментом розробки заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності.

Розрахунок інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства України ($I_{\text{КП}}$), значення часткових індексів та їх динаміка представлені в таблиці 1.

Динаміку $I_{\text{КП}}$ (1,087¹) насамперед визначав індекс прибутковості сільського господарства (1,34). Високі показники рентабельності діяльності, рентабельності власного капіталу, активів, оборотних активів, особливо у 2015 р., свідчать про значні структурні та організаційні позитивні зрушення у галузі (табл. 2). Проте, якщо упродовж періоду 2012—2015 рр. спостерігалася стійка тенденція щодо підвищення усіх показників рентабельності — у середньому у 3,2—4,8 разів, то вже в 2016 р. відмічається їх зниження в середньому на 49%. За умови збереження тенденції, що склалася, у найближчій перспективі можна очікувати значного погіршення результатів діяльності підприємств галузі і зниження її конкурентоспроможності.

Другим по значущості чинником впливу на рівень конкурентоспроможності сільського господарства України було зростання величини власного капіталу, що позитивно позначилося на фінансовій стійкості та платоспроможності сільського господарства і забезпечувало оперативну самостійність суб'єктів господарювання (табл. 2). У 2016 р. відбулося різке зниження індексу фінансової стійкості та платоспроможності вітчизняного сільського господарства (майже в 7 разів) — в основному за ра-

Таблиця 1. Інтегрований індекс конкурентоспроможності сільського господарства України

Роки	Індекс економічного розвитку галузі, E_p	Індекс ефективності управління виробничим процесом, $E_{ВП}$	Індекс прибутковості сільського господарства, $П$	Індекс фінансової стійкості та платоспроможності, $Ф_c$	Індекс ділової активності галузі, ефективності організації збуту і просування товару на ринку, E_z	Індекс участі в ЗЕД, $E_{ЗЕД}$	Інтегрований індекс конкурентоспроможності сільського господарства, $I_{КП}$	Річна зміна $I_{КП}$, %
Вага показника	0,2	0,15	0,14	0,08	0,18	0,25		
2013	1,069	1,160	0,495	0,796	0,790	0,875	0,882	-
2014	0,993	1,222	1,360	0,757	1,118	0,862	1,049	119,0%
2015	1,091	1,203	2,966	2,885	1,417	0,866	1,516	144,5%
2016	1,067	1,247	0,538	0,415	0,867	0,945	0,901	59,4%
Середнє значення	1,055	1,208	1,340	1,213	1,048	0,887	1,087	-

Джерело: розраховано автором згідно методики обчислення інтегрованого індексу конкурентоспроможності. Для обчислень використані дані Державної служби статистики України [3—14], Національного банку України [15] та Світової Організації Торгівлі [22].

хунок зростання обсягів короткострокового позикового капіталу та зменшення обсягів нерозподіленого прибутку. Зниження обсягів нерозподіленого прибутку відбувалося в основному через несприятливу цінову кон'юнктуру на мінеральні добрива, матеріально-технічну продукцію, засоби захисту рослин, що використовуються у сільськогосподарському виробництві і формують собівартість виготовлених товарів, а також через стримування росту цін на сільськогосподарську продукцію. Відтак є ризик скорочення обсягів джерел формування власних коштів сільськогосподарських підприємств.

Важливе значення для збереження конкурентоспроможності становить коефіцієнт поточної ліквідності, який оцінює обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків, котрі

можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів. Оптимальне нормативне значення даного показника — не менше 2,0. Сільське господарство України до 2015 р. мало значення показника поточної ліквідності більше 2, що свідчить про достатній запас міцності для покриття всіх поточних зобов'язань. Однак, у 2016 р. значення коефіцієнта зменшилося майже вдвічі, що пов'язано з накопиченням короткострокового позикового капіталу.

Значення коефіцієнту заборгованості протягом періоду 2012—2016 рр. було вище одиниці, крім того спостерігалася стійка тенденція до його зростання до 3,16 в 2016 р. Це свідчить про високий рівень фінансового ризику і може стати перешкодою для залучення кредитів в галузь.

Таблиця 2. Показники конкурентоспроможності сільського господарства України

Роки	Показники прибутковості				Показники фінансової стійкості та платоспроможності					Показники ефективності управління виробничим процесом		
	Рентабельність діяльності, %	Рентабельність активів, %	Рентабельність власного капіталу, %	Рентабельність оборотних активів, %	Коеф. стійкості економ. зрост., %	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт заборгованості	Власний оборотний капітал, млн грн	Доступ до капіталу, %	Темпи росту продуктивності праці, %	Індекс сукупної продуктивності виробництва (TFP)	Фондовіддача
2012	21,7	11	19,7	17,0	13,6	1,7	0,921	79825	31,7	96,6	1,308	58,3
2013	11,3	5	9,9	8,1	4,6	2,9	0,996	81028	32,6	126,0	1,216	49,4
2014	20,6	6	13,2	9,0	4,3	2,7	1,408	100683	34,1	109,1	1,480	47,8
2015	41,7	19	47,8	26,6	49,0	2,3	1,491	172314	20,1	98,0	1,488	51,6
2016	32,4	8	20,0	9,9	21,8	1,2	3,156	212341	19,9	123,3	1,424	47,5
Роки	Показники ділової активності, ефективності організації збуту та просування товару на ринок					Показники економічного розвитку галузі						
	Ефективність управління продажами, %	Коефіцієнт зміни валових продажів	Коефіцієнт оборотності активів	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Частка галузі у ВВП, %	Темпи росту сільськогосподарського виробництва, %	Темпи росту валової доданої вартості сільського господарства, %	Темпи росту капіталовкладень, %			
2012	0,82	1,053	16,68	5,69	122,5	7,8	95,5	95,7	108,3			
2013	0,48	0,964	13,74	4,61	93,6	8,7	113,3	113,3	88,9			
2014	1,03	1,030	12,23	3,26	77,7	10,2	102,2	102,2	75,9			
2015	2,49	1,237	9,74	6,16	58,2	12,1	95,2	95,4	127,1			
2016	1,76	1,209	5,64	5,37	56,2	11,6	106,3	106,2	118,0			

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України [3—8; 13; 14], Національного банку України [15].

Узагальнюючи вищевикладене слід зазначити, що вагомий вплив на величину інтегрованого індексу конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства забезпечують індекси прибутковості та фінансової стійкості й платоспроможності. Проте їх волатильність у часі є непомірно високою. За розрахунками на основі даних таблиці 1 встановлено, що, зокрема, упродовж відносно короткого досліджуваного періоду значення індексу прибутковості по сільському господарству України коливалося в межах 0,4948—2,9659, що обумовило високий рівень коефіцієнту варіації $V_{\text{пр}} = 0,862$. У цей же період варіативність індексу фінансової стійкості і платоспроможності перебувала у межах діапазону 0,4154—2,8847, а коефіцієнт варіації індексу сягнув $V_{\text{фсп}} = 0,929$.

Встановлено, що основні причини фінансової нестабільності роботи сільського господарства України обумовлені:

- періодичним посиленням цінового диспаритету в обмінних процесах між сільським господарством і іншими галузями економіки, що стає одним з чинників коливання показників ефективності (наприклад, рентабельність діяльності характеризується майже чотирикратним коливанням — 11,3% у 2013 р. порівняно з 41,7% у 2015 р., та п'ятикратним коливанням рентабельності власного капіталу — відповідно 9,9% порівняно з 47,8% в аналогічний період;

- низьким рівнем доступу товаровиробників до капіталу, що у 2012—2014 рр. не перевищував 31—34%, а з 2015 р. і до теперішнього часу знизився до 19—20% та зростанням рівня заборгованості;

- несинхронністю процесів накопичення власного капіталу та довгострокових позикових джерел фінансування з процесами формування необоротних активів, що ускладнює формування власного оборотного капіталу товаровиробників, погіршує їх фінансову стійкість, знижує маневреність тощо.

Третім чинником, що визначав динаміку індексу конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства, були показники, що формують індекс ефективності управління виробничою діяльністю (1,208), а саме за рахунок збільшення обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, що позитивно позначилося на таких показниках як продуктивність праці та індекс сукупної продуктивності факторів виробництва (табл. 2).

Наступним чинником, що визначав динаміку інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства України, є рівень

економічного розвитку галузі. Сільське господарство України за основними макроекономічними показниками наразі розвивається досить динамічно. Так, частка галузі у ВВП країни становить понад 10% (табл. 2). За останні 5 років вона зросла більш як на 2 п.п., проте останнім часом спостерігається деяке її зниження. Також спостерігається зростання обсягів капіталовкладень у вітчизняному сільському господарстві, особливо активно з 2015 р., що в свою чергу має сприяти модернізації галузі.

Темп зростання капіталовкладень у середньому сягав 107,8% (табл. 2), що забезпечить їх подвоєння лише упродовж 12—13 років і в сучасних умовах є досить повільним. Крім того, дослідженнями встановлено, що доволі незначна частка капіталовкладень спрямовується на оновлення і модернізацію основних виробничих засобів, що ускладнює впровадження сучасних прогресивних технологій, інноваційної техніки й інших засобів виробництва. Означена тенденція негативно відбивається рівні індексу економічного розвитку та в кінцевому підсумку знижує значення інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства.

Поряд з тим, темпи приросту виробництва продукції сільського господарства та валової доданої вартості були ще повільнішими й не досягали 105% (табл. 2). Це свідчить про порушення ключового правила економічного розвитку, за якого темп приросту результативних ознак господарювання (у даному разі обсягів виробництва продукції та валової доданої вартості) мають перевищувати темпи проросту факторних ознак (у даному разі капіталовкладень). Отже, можна стверджувати, що значимими чинниками, які запобігають посиленню конкурентоспроможності сільського господарства України, є недостатність забезпечення ресурсами розвитку на тлі їх неефективного використання.

Високим є значення й індексу ділової активності, ефективності збуту й просування товару на ринок (1,048). Цей індекс до 2016 р. показував стійку тенденцію до зростання, досягнувши свого максимального значення 1,42 в 2015 р. (табл. 1). Його динаміку насамперед визначали показники ефективності управління продажами та коефіцієнт зміни валових продажів, що свідчить про ефективну виробничо-збутову діяльність, правильність встановлення ціни товару, про позитивне ставлення споживачів до продукції галузі та характеризує високу ефективність основної діяльності поза зв'язком з фінансовими операціями і нормами

фіскального регулювання, тобто на-самперед задоволення попиту на продукцію сільського господарства.

Показовим тут також є зростання оборотності кредиторської заборгованості (до 6,16 в 2015 р. та 5,37 в 2016 р.), що непрямо свідчить про оптимізацію розрахунків та постачання продукції сільського господарства, а відтак, і детінізацію транзакцій у галузі. Значення цього індексу було б значно вищим, але стримуючим фактором став коефіцієнт оборотності активів, що свідчить про зниження ефективності використаня матеріальних запасів.

У 2016 р. відбулося різке зниження індексу ділової активності та ефективності збуту й просування товару на ринок (на 36%) в порівнянні з 2015 р. (табл. 1). В основному це відбулося через зростання витрат, пов'язаних зі збутом продукції та неефективною роботою з дебіторами — накопичення дебіторської заборгованості відбувалося темпами швидшими, ніж збільшення виручки від реалізації, оборотність дебіторської заборгованості знижувалася протягом всього аналізованого періоду. Звісно, такі тенденції негативно позначилися на рівні конкурентоспроможності сільського господарства України.

Причини означеної ситуації в сільському господарстві України криються, з одного боку, у подовжених операційному і фінансовому циклах діяльності і почасти є природними. Однак, з іншого боку, вони посилюються:

— недостатнім рівнем застосування сучасних техніко-технологічних інновацій в рослинництві й, особливо, у тваринництві, які дозволяють скоротити терміни вироблення сільськогосподарських продуктів та підвищити рівень оборотності активів;

— недиверсифікованістю діяльності сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі неналежним рівнем розвитку елементів первинної обробки та переробки продукції, що нівелювало б подовжені сільськогосподарські цикли;

— нехтуванням переваг, що можуть створюватися виваженою кредитною та фінансовою політикою товаровиробників та забезпечувати оптимальні рівні оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості.

Результати щодо вимірювання інтегрованого індексу конкурентоспроможності сільського господарства України значною мірою обу-

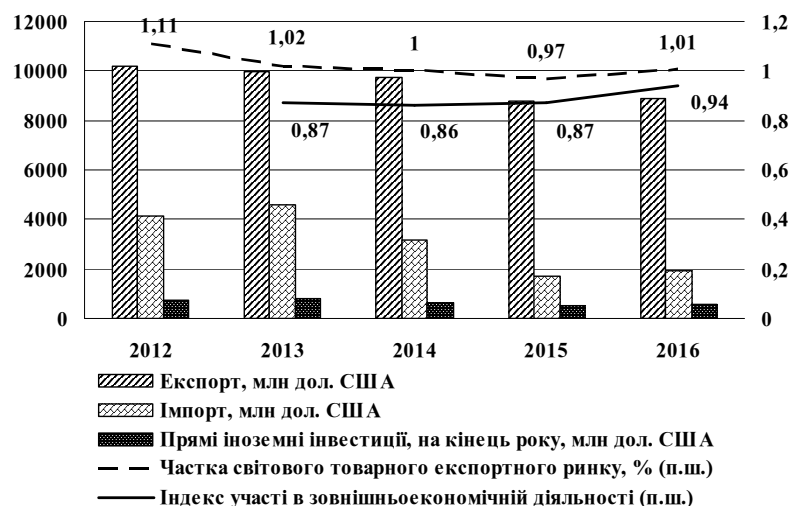


Рис. 1. Зовнішньоекономічна діяльність сільського господарства України

Джерело: розраховано та сформовано автором за даними Державної служби статистики України [9—12] та Світової Організації Торгівлі [22].

мовлені стримуючим впливом низьких показників участі сільського господарства у зовнішньоекономічній діяльності. Міжнародна конкурентоспроможність сільського господарства в дослідженні була оцінена шляхом визначення індексів торгівлі, надходження прямих іноземних інвестицій та ринкової частки на світовому експортному товарному ринку (EMS). Аргументами за використання такого набору показників для оцінки міжнародної конкурентоспроможності є те, що значний експорт та високі значення показника EMS свідчать про те, що галузь є конкурентоспроможною на світовому ринку, а часові тенденції свідчать про динаміку рівня конкурентоспроможності.

Сукупний індекс по цій групі становить лише 0,887 — незважаючи на стабільне зростання обсягів експорту та відповідно збільшення частки світового товарного експортного ринку, яку займає українська сільськогосподарська продукція. Стримуючим фактором тут виступає зростання обсягів імпорту (темпи зростання в 2015 р. навіть перевищували темпи зростання експорту) та незначні обсяги іноземних інвестицій, які надходили в сільське господарство (рис. 1). За період 2010—2017 рр. їх частка в загальних обсягах ПІІ в Україні становила лише 1,72—1,33%. Причому в 2014—2015 рр. сума іноземних інвестицій в сільському господарстві зменшилась на 25%, що говорить про значний відтік іноземного капіталу з галузі. В свою чергу це свідчить про те, що рівень привабливості сільського господарства України для іноземних інвесторів досить низький через високі інвестиційні ризики, недостатню прибутковість на вкладений капітал.

Отже, індекс участі в зовнішньоекономічній діяльності не забезпечує значного позитивного впливу на загальний інтегрований індекс конкурентоспроможності, оскільки нині поки що:

- не забезпечено належного рівня визнання українських сільськогосподарських продуктів у світі;

- українські товаровиробники часто не отримують належний захист у процесах міжнародної торгівлі, визначенні їх правил, процедур, стандартів, провадженні антидемпінгових процедур;

- іноземні інвестори і бізнес-партнери українських аграріїв часто стримуються недовірою до влади, корупцією, непрозорістю роботи інститутів і інституцій українського ринку тощо.

У 2016 р. спостерігається погіршення значення інтегрованого індексу конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства — зниження відбувається по чотирьох часткових індексах з шести. Це викликано перш за все зниженням темпів економічного росту галузі, зокрема обсягів виробництва продукції, валової доданої вартості; зниженням рівнів рентабельності; погіршенням показників фінансової стабільності та платоспроможності, ефективності управління продажами.

Подальша інтеграція у глобальний економічний простір, більш активна участь у зовнішньоекономічній діяльності може посприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності сільського господарства України. Розширення доступу до світових ринків, використання отриманих можливостей від підписання Угоди про асоціацію з ЄС забезпечить зростання експорту українських товарів, а це в свою чергу створить умови для нарощування обсягів виробництва, збільшення виручки, формування умов для збільшення заробітної плати працівників на основі підвищення продуктивності праці і таким чином зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку.

З метою порівняльної оцінки конкурентоспроможності сільського господарства України на світовому ринку та апробації методики було обчислено, для прикладу, індекс конкурентоспроможності сільського господарства Російської Федерації на основі офіційних статистичних даних [16—21]. Інтегрований індекс конкурентоспроможності сільського господарства Російської Федерації (1,076) виявився дещо нищим за його значення по сільському господарству України (1,087), що свідчить про кращі конкурентні позиції вітчизняного

сільського господарства. На відміну від України, для сільського господарства Росії характерним є нестача власного оборотного капіталу, що змушує підприємства галузі зменшувати обсяги виробництва продукції, а це в свою чергу негативно позначається на його конкурентоспроможності. Показник доступу до капіталу є нижчим від одиниці, що свідчить про високий ступінь кредитного ризику. Варто відзначити, що в сільському господарстві Росії значення показника сукупної продуктивності факторів виробництва (TFP) вдвічі перевищує його значення у вітчизняному сільськогосподарському виробництві. Звісно, це може свідчити про те, що фактори виробництва російські сільгоспвиробники використовують більш ефективно. Проте нижчі значення українського TFP у порівнянні з російським можна пояснити високими витратами на виробництво сільськогосподарської продукції, що виникають внаслідок підвищення капіталовкладень, збільшенням витрат на корми, витратами на оплату праці тощо. Індекс участі у зовнішньоекономічній діяльності сільського господарства Російської Федерації погіршується, в той час як у вітчизняного сільського господарства індекс підвищується. Основним чинником, що вплинув на таку динаміку, є показник EMS. В останні роки Україна активно нарощує обсяги сільськогосподарського експорту, таким чином збільшуючи свою частку світового експортного товарного ринку, в той час як у Росії спостерігаються протилежні тенденції. Крім того, зовнішньоторговельний баланс сільськогосподарських товарів в Україні за аналізований період був позитивним, і значення його постійно зростало, а в Росії за 2012—2016 рр. зовнішньоторговельний баланс був від'ємним (8,0 млрд дол. США у 2016 р.).

Поширення практики таких міжнародних порівнянь у перспективі дозволить визначити, які саме особливості функціонування вітчизняного сільського господарства забезпечують йому конкурентні переваги на міжнародних ринках та в якій мірі ці переваги доцільно посилювати. В кінцевому підсумку це забезпечить можливість ефективно структурувати фінансові потоки державної підтримки конкурентоспроможності сільського господарства, спрямовуючи кошти на фінансування найбільш важливих конкурентних переваг, та оптимізувати економічну політику щодо підтримки національного товаровиробника. Поряд з тим, порівняння конкурентоспроможності сільського господарства України та інших держав дозволить визначити резерви підвищення його еко-

номічної ефективності через участь у конкурентних відносинах на зовнішніх ринках.

ВИСНОВКИ

Встановлено, що інтегрований рівень конкурентоспроможності сільського господарства України протягом 2013—2015 рр. зростав. Позитивну динаміку визначали, насамперед, показники прибутковості, фінансової стійкості й платоспроможності. В 2016 р. спостерігається погіршення значення інтегрованого індексу конкурентоспроможності. Це викликано перш за все зниженням темпів економічного росту галузі, зокрема обсягів виробництва продукції, валової доданої вартості; зниженням рівнів рентабельності; погіршенням показників ефективності управління продажами. За умови збереження тенденції, що склалася, у найближчій перспективі можна очікувати погіршення результатів діяльності підприємств галузі і зниження її конкурентоспроможності.

Результати оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства України та здійснений порівняльний аналіз дають підстави стверджувати, що практичне використання запропонованого у дослідженні інтегрованого індексу дозволяє:

По-перше, забезпечити раціональне використання державних коштів на державну фінансову підтримку експортного потенціалу держави через визначення найбільш конкурентоспроможних галузей національного господарства України;

По-друге, оптимізувати напрями державної політики щодо забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на основі вивчення її переваг і слабких сторін та порівняння з конкурентоспроможністю сільського господарства інших держав.

Література:

1. Патика Н.І. Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності сільського господарства України / Н.І. Патика // *Агросвіт*. — 2018. — № 15—16. — С. 25—31.
2. Патика Н.І. Оцінка конкурентоспроможності АПК України та впливу системи оподаткування на її рівень // *Агросвіт*. — 2011. — № 17-18. — С. 16—19.
3. Сільське господарство України: статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2009—2017.
4. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах: статистичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2017.

5. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами: статистичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2017.

6. Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.): статичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2016.

7. Продукція сільського господарства у постійних цінах за 2016 рік (остаточні дані): статичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 20 с.

8. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2011—2017.

9. Зовнішня торгівля України товарами та послугами: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2017.

10. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2011. — 62 с.

11. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2010—2016 роках: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 43 с.

12. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України: статистичний бюлетень. — К.: Державна служба статистики України, 2011—2017.

13. Національні рахунки України: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2018.

14. Таблиця витрати-випуск України в основних цінах: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2012—2016.

15. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195 — грошово-кредитна статистика Національного банку України.

16. Агропромшленный комплекс России. — М.: Министерство сельского хозяйства Российской Федерации, 2015—2017.

17. Сельское хозяйство России. — М.: Министерство сельского хозяйства Российской Федерации, 2017. — 55 с.

18. Основные показатели сельского хозяйства в России: статистический бюлетень. — М.: Федеральная служба государственной статистики (РОССТАТ), Главный межрегиональный центр (ГМЦ РОССТАТа), 2012—2017.

19. Российский статистический ежегодник: статистический сборник. — М.: Росстат, 2012—2017.

20. <http://cbsd.gks.ru/> — интерактивная витрина Федеральной службы государственной статистики.

21. Статистический бюллетень банка России № 1 (236, 248, 260, 272, 284, 296). — М.: Центральный банк Российской Федерации, 2013—2018.

22. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm — статистичні дані Світової організації торгівлі щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн та галузей.

References:

1. Palyka, N.I. (2018), "Methodical approaches to assessing the competitiveness of Ukraine's agriculture", *Ahrosvit*, vol. 15—16, pp. 25—31.

2. Palyka, N.I. (2011), "Assessment of the competitiveness of Ukraine's agribusiness and the impact of the taxation system on its level", *Ahrosvit*, vol. 17—18, pp. 16—19.

3. State Statistics Service of Ukraine (2009—2017), "Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy. Statystychnyj zbirnyk" [Agriculture of Ukraine. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

4. State Statistics Service of Ukraine (2012—2017), "Vytraty na vyrobnytstvo produktii sil's'koho hospodarstva v sil's'kohospodars'kykh pidpriemstvakh. Statystychnyj biuletyn" [Costs of agricultural production in agricultural enterprises. Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2012—2017), "Realizatsiia produktii sil's'koho hospodarstva sil's'kohospodars'kymy pidpriemstvamy. Statystychnyj biuletyn" [Sale of agricultural products by agricultural enterprises. Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

6. State Statistics Service of Ukraine (2012—2017), "Valova produktsiia sil's'koho hospodarstva (u postijnykh tsinakh 2010 r.). Statystychnyj biuletyn" [Gross agricultural output (at constant prices in 2010). Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

7. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Produktsiia sil's'koho hospodarstva u postijnykh tsinakh za 2016 rik (ostatochni dani). Statystychnyj biuletyn" [Agricultural products at constant prices for 2016 (final data). Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

8. State Statistics Service of Ukraine (2011—2017), "Diial'nist' sub'iektiv hospodariuvannia. Statystychnyj zbirnyk" [Activity of economic entities. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

9. State Statistics Service of Ukraine (2012—2017), "Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy. Statystychnyj zbirnyk" [Foreign trade of Ukraine with goods and services. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

10. State Statistics Service of Ukraine (2011), "Investytsii zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti. Statystychnyj zbirnyk" [Investments in foreign

economic activity. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

11. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Investytsii zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti Ukrainy u 2010—2016 rokakh. Statystychnyj zbirnyk" [Investments of Ukraine's foreign economic activity in 2010—2016. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

12. State Statistics Service of Ukraine (2011—2017), "Investytsii zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti. Statystychnyj biuletyn" [Investments in foreign economic activity. Statistical bulletin], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

13. State Statistics Service of Ukraine (2012—2018), "Natsional'ni rakhunky Ukrainy. Statystychnyj zbirnyk" [National Accounts of Ukraine. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

14. State Statistics Service of Ukraine (2012—2016), "Tablytsia vytraty-vypusk Ukrainy v osnovnykh tsinakh. Statystychnyj zbirnyk" [Table of cost-issue of Ukraine at basic prices. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

15. National Bank of Ukraine (2018), "Monetary statistics of Ukraine for 2008—2018", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195 (Accessed 8 august 2018).

16. Ministry of Agriculture of the Russian Federation (2016—2017), "Agropromyshlennyj kompleks Rossii" [Agro-industrial complex of Russia], Rosinformagrotekh, Moscow, Russia.

17. Ministry of Agriculture of the Russian Federation (2017), "Sel'skoe hozjajstvo Rossii" [Agriculture of Russia], Rosinformagrotekh, Moscow, Russia.

18. Federal State Statistics Service (2012—2017), "Osnovnye pokazateli sel'skogo hozjajstva v Rossii. Statisticheskij bjulleten'" [Main indicators of agriculture in Russia. Statistical bulletin], ROSSTAT, Moscow, Russia.

19. Federal State Statistics Service (2012—2017), "Rossijskij statisticheskij ezhegodnik. Statisticheskij sbornik" [Russian Statistical Yearbook. Statistical Digest], ROSSTAT, Moscow, Russia.

20. Federal State Statistics Service (2018), "Interactive showcase", available at: <http://cbsd.gks.ru/> (Accessed 29 May 2018).

21. The Central Bank of the Russian Federation (2013—2018), "Statisticheskij bjulleten' Banka Rossii" [Statistical Bulletin of the Bank of Russia], Central Bank of the Russian Federation, Moscow, Russia.

22. World Trade Organization (2018), "Statistics on merchandise trade", available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm (Accessed 29 May 2018).

Стаття надійшла до редакції 09.08.2018 р.